

M E D E D E L I N G E N

HET GEVAAR KRANSNAALDAAR

Tussen Buggenum en Neer in Midden-Limburg liggen vogelrijke uiterwaarden van de Maas. Bij vogelaars doet de naam Bouxweerd direct een belletje rinkelen. Ook de natte weilanden rondom de Bouxweerd en de diverse afgravingen richting Neer zijn vaak goed voor belangwekkende waarnemingen. Hier, maar ook op andere locaties in Limburg, blijken vogels in contact te komen met Kransnaalbaar (*Setaria verticillata*), meestal met fatale afloop.

KERKUIL

Op 2 september 2001 bezocht ik een braakliggend deel van een akker waar zich een familie Roodborsttapuit (*Saxicola torquata*) uitgebreid liet bekijken. Tussen de ruige vegetatie lopend, viel mij opeens een witte vogel op die met uitgespreide vleugels op de grond zat. Het bleek een Kerkuil (*Tyto alba*) te zijn die mij merkwaardigerwijs alleen maar aankeek en geen aanstalten maakte om weg te vliegen. Toen ik dichterbij kwam begreep ik waarom niet; de vogel zat geheel gevangen in de vegetatie. Een grassoort zat met zijn sterk klittende aren vast aan vleugel-, buik- en kopveren. De uil kon amper meer bewegen en zou zeker zijn verhongerd als hij niet bijtijds was ontdekt. Ik heb het gras met een snoeischaar losgeknipt en daarna een poging gedaan om de Kerkuil schoon te maken. Dat bleek al snel ondoenlijk, waarna ik hem dezelfde dag naar een vogelasiel in Someren gebracht heb. Nadat in het vogelasiel alle grasaren waren weggeknipt is de Kerkuil hier bijna twee maanden gebleven om zijn verenpak te laten herstellen.

FIGUUR 1
Massavegetatie van
Kransnaalbaar
(*Setaria verticillata*)
(foto: J. Leunissen).

TABEL I
Overzicht vindplaatsen in Noord- en Midden-Limburg.

Datum	Vindplaats	Vogelsoort	Dood of Levend	Verstrik in	Teelt	Gevolgen
?	Tussen Arcen en Lomm	Torenvalk	Levend	Waarschijnlijk Kransnaalbaar	Mais	Overleden
?	Nabij Baarlo	Kerkuil	Levend	Waarschijnlijk Kransnaalbaar	Mais	Vrijgelaten
1999	Tussen Aijen en Well	Kerkuil	Levend	"Haakgras", waarschijnlijk Kransnaalbaar	Mais	Vrijgelaten
2001	Tussen Aijen en Well	Kerkuil	Levend	"Haakgras", waarschijnlijk Kransnaalbaar	Mais	Vrijgelaten
2-9-2001	Tussen Neer en Buggenum (Bouxweerd)	Kerkuil	Levend	Kransnaalbaar	Mais	Vrijgelaten
9-9-2001	Tussen Neer en Buggenum (Bouxweerd)	Buizerd	Dood	Kransnaalbaar	Mais	

Op 27 oktober 2001 is de uil losgelaten in de buurt van de vindplaats. De Kerkuil was geringsd op 13 juli 2001 en had ringnummer 5352246 aan zijn linkerpoot. Het bleek een jonge Kerkuil uit een nest van een omgebouwde oude boerderij op slechts driehonderd meter afstand van de vindplaats te zijn.

KRANSNAALDAAR

De vindplaats bestond uit het laagstgelegen deel van een maïsacker, dat niet opnieuw was ingezaaid. Dit braakliggend terrein was voornamelijk begroeid met Akkerwinde (*Convolvulus arvensis*), zuring- en distelsoorten. In de

FIGUUR 2
Dode Buizerd (*Buteo buteo*) vastgekleit in
Kransnaalbaar (*Setaria verticillata*) (foto:
J. Leunissen).

zuidpunt bevond zich echter een stuk van ongeveer 100 m² waar de vegetatie nagenoeg uitsluitend uit grassoort met de sterk klittende aren bestond (figuur 1). Bij een eerste determinatie van deze grassoort kwam ik, geholpen door Guus Drogen en Hannie de Caluwe, uit op Kransnaalbaar. Verwarrend hierbij was dat de gebruikte flora als hoogte 15 tot 60 centimeter aangaf, terwijl de in het terrein waargenomen exemplaren van deze grassoort overwegend 100 en soms zelfs 125 cm hoog waren (VAN DER MEIJDEN, 1996; WEEDA *et al.*, 1988). De determinatie werd bevestigd door Jan Hermans.

Kransnaalbaar is een Zuid-Europese soort die inmiddels is ingeburgerd in Limburg. Onderzoek in de omgeving van de vindplaats wees uit dat Kransnaalbaar tussen Buggenum en Neer op diverse plaatsen in de randen van maïs- en bietenakkers voorkomt. De forse hoogte van de aangetroffen exemplaren was te verklaren uit het feit dat de standplaats zeer rijk aan voedingsstoffen en vochtig was. Het eerste deel van de Friese naam voor Kransnaalbaar geeft een goede indruk van het karakter van deze plant: Wrede swartkopraai.

BUIZERD

Op 9 september 2001 bezocht ik opnieuw de locatie waar ik de Kerkuil gevonden had en tot mijn verbazing trof ik nu een, helaas dode, Buizerd (*Buteo buteo*) aan. Ook deze vogel zat geheel vastgekleit in het gras (figuur 2) en heeft zo zijn ellendige dood gevonden. Hij had een ring aan zijn rechterpoot met nummer 6112469. Net als de Kerkuil ging het hier om een honkvaste vogel. De Buizerd was eind

mei 2001 op honderd meter afstand van de vindplaats geringd.

DODELIJKE KENNISMAKINGEN

De beschreven waarnemingen intrigeerden mij zodanig dat ik over soortgelijke gevallen navraag heb gedaan bij diverse vogelasielhouders. Benaderd zijn Jos Custers in Maasbree, Maria Reijnders in Gennep, A.J. de Smit in Someren en Ger Welbers in Bergen. Zowel bij Jos Custers als Ger Welbers bleken twee gevallen bekend. Samen met de beide waarnemingen nabij de Bouxweerd volgt hieruit het overzicht van tabel 1.

LITERATUUR

- MEIJDEN, R. VAN DER, 1996. Heukels' Flora van Nederland. 22^e druk. Rijksherbarium/Hortus Botanicus, Rijksuniversiteit Leiden, Leiden/Wolters-Noordhoff, Groningen.
- WEEDA, E.J., R. WESTRA, CH. WESTRA & T. WESTRA, 1988. Nederlandse oecologische flora, wilde planten en hun relaties 3. IVN, Amsterdam.

J. Leunissen, *Buggenum*

RANDEN VAN SNELWEGEN EN VIADUCTEN:

KANSSEN VOOR NIEUWE NATUUR

Er wordt in Limburg flink aan de weg getimmerd. Vooral de A73 krijgt ruim baan en daarvoor wordt veel grond verzet. Hierdoor ontstaat een groot oppervlak aan nieuwe wegbermen. Waar viaducten zijn aangelegd, bevinden zich soms waterpartijen die samen met de hoogteverschillen een veelbelovend uitgangspunt zijn voor de ontwikkeling van een interessante flora. Een voorbeeld van zo'n gebied is te vinden bij het viaduct aan de Shakespeelaan tussen Blerick en Hout-Blerick (figuur 1). De oppervlakte beslaat niet meer dan één hectare, waarvan 60% wordt ingenomen door een waterplas. Het gebied bestaat nu zo'n vier jaar. Het ligt op twee minuten loopafstand van waar ik woon, dus is het een prima object om tussendoor even 'mee te pikken'. Twee rondjes op een zondagmiddag in juni en september leverde een paar interessante floristische waarnemingen op.

De eerste pionierfase in het gebied is achter de rug, maar de vegetatie is nog niet hoog opgeschoten, mede vanwege de schrale bodem. Riet (*Phragmites australis*) en Grote lisdodde (*Typha latifolia*) nemen in rap tempo bezit van de plas. Op het zonnige talud van

FIGUUR 1
De plas langs de A73 ten
zuiden van Blerick
(foto: F. Coolen).

het viaduct snakken de planten in juni al naar water en beginnen ze de eerste uitdrogingsverschijnselen te vertonen. De grote variëteit aan vochtomstandigheden geeft aanleiding tot een grote diversiteit aan plantensoorten. In totaal heb ik er 129 geteld, waarvan natuurlijk de meeste algemeen zijn, maar er komen ook een paar bijzondere soorten voor. Bovenop het viaduct groeit Gele wikke (*Vicia lutea*), een plant die nog niet zo lang geleden in Nederland is ingeburgerd en niet vaak gezien wordt.

De meest bijzondere soort is de Gevlekte rietorchis (*Dactylorhiza praetermissa* subsp. *junialis*) (KREUTZ, 2001) (met dank aan C. Kreutz voor de controle van de determinatie). Van orchideeën zou je verwachten dat die voorkomen in zeer stabiele milieus. Dat bleek niet uit de twee gevonden exemplaren. Die stonden temidden van de karakteristieke ruigtesoorten Heermoes (*Equisetum arvense*), Akkerdistel (*Cirsium arvense*) en Pitrus (*Juncus effusus*) (figuur 2). Deze orchidee met

typische ringvormige vlekken op de bladeren is in Zuid-Nederland behoorlijk zeldzaam. In de noordelijke helft van ons land is de soort ook niet algemeen, maar komt soms in grote aantallen voor op opgespoten zandvlakten. Dat spoort weer aardig met het voorkomen in de ruigtevegetatie waarin ik hem heb aangetroffen. Deze plant blijkt regelmatig te koop te worden aangeboden in tuincentra, dus dat heeft wellicht zijn aanwezigheid langs de snelweg een handje geholpen.

Een andere bijzonderheid is Kattedoorn (*Ononis repens* subsp. *spinosa*), een vlinderbloemige met venijnige stekels. Het is een Rode Lijstsoort, die tot enkele jaren geleden op een paar plaatsen langs de Maasoever in Venlo voorkwam. De nieuwe vindplaats, pal langs de snelweg, betreft een tiental gezonde struikjes. De afstand tot de Maas is niet groot, ongeveer één kilometer. Op een gelijksoortige plaats nog dicht bij de Maas, bij de Zuiderbrug, groeien zelfs tientallen exemplaren. Een andere stroomdalsoort die is aangetroffen staat ook op de Rode lijst. Het is Beemdkroon (*Knautia arvensis*). Deze plant groeit op de weghelling aan de zuidkant van de plas. De soort is de laatste jaren sterk achteruitgegaan en heeft hier dus een wijkplaats gevonden.

FIGUUR 2
Typerend bij de Gevlekte
rietorchis (*Dactylorhiza*
praetermissa subsp.
junialis) zijn de
ringvormige vlekken op de
bladeren (foto: F. Coolen).

De plas zelf zit ook vol plantenleven. De Zwanebloem (*Butomus umbellatus*) heeft zich als oeverplant gevestigd, en in het water groeit veel Grof hoornblad (*Ceratophyllum demersum*) en Aarvederkruid (*Myriophyllum spicatum*). Uit deze soorten blijkt dat het water voedselrijk is. In het najaar vielen een groot aantal witte driedelige bloempjes op, die net boven het wateroppervlak uitstaken. Ze horen bij een soort die lijkt op een forse vorm van de Brede waterpest (*Elodea canadensis*). Het blijkt *Egeria densa* te zijn, een aquariumplant die door de warme zomers en milde winters van de laatste jaren zich buiten de

huiskamers heeft weten te vestigen. In Nederland heeft verspreiding nog niet op grote schaal plaatsgevonden, maar dat lijkt niet lang meer te duren. Vermeldenswaardig is verder dat deze exoot in Nederland zelden bloeiend wordt aangetroffen. Daarmee is de waarneming in de Blerickse plas toch wel iets bijzonders.

Het is duidelijk, er gebeurt in floristisch opzicht van alles in nieuwe bermen. Zeldzame en/of bedreigde soorten weten er hun weg te vinden. Laat echter dit fraaie voorbeeld van flora-ontwikkeling bij een nieuwe snelweg

niet beschouwd worden als een pleidooi om nog meer wegen aan te leggen. Te veel waardevolle natuur wordt voor wegenbouw opgeofferd. Van de andere kant moeten we onze ogen niet sluiten voor verrassende natuur die bij nieuwe snelwegen kan ontstaan. Laten we het maar beschouwen als een troostprijs.

LITERATUUR

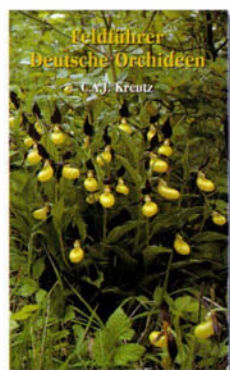
KREUTZ, C.A.J., 2001. Veldgids Nederlandse orchideeën. Kreutz, Landgraaf.

Frans Coolen, Blerick

BOEKBESPREKINGEN

FELDFÜHRER DEUTSCHE ORCHIDEEN

KREUTZ, C.A.J., 2002. Uitgave C.A.J. Kreutz, Landgraaf. 216 pagina's, 213 kleurenfoto's. ISBN 90-806626-2-3. Prijs € 23,-, te bestellen bij C.A.J. Kreutz (email: c.kreutz@hccnet.nl, tel. 045 - 532 11 07).

Deze Duitstalige orchideeëngids is vanwege zijn handzame formaat (12 bij 19,5 cm) uitstekend bruikbaar als veldgids. Daarvoor is de gids natuurlijk ook bedoeld. Het bevat prachtige kleurenfoto's, iets wat we van deze auteur gewend zijn. De gids begint met een zeer beknopte bespreking

van een groot aantal verschillende biotopen waarin orchideeën worden aangetroffen; uiteenlopend van loofbossen op kalk, bosranden, duinvalleien, dennenbossen tot alpenweiden. Bij ieder biotoop staat een duidelijke foto die laat zien waar bepaalde soorten groeien. Hierdoor kan ook diegene die de Duitse taal niet zo machtig is, begrijpen wat de auteur bedoeld. Bij ieder biotoop wordt ook aangegeven welke soorten orchideeën verwacht kunnen worden. Hierbij moet opgemerkt worden dat vaak zoveel soorten genoemd worden, dat het een beginnend orchideeënvriend behoorlijk kan gaan duizelen. Na dit deel volgt een korte beschrijving van de eigenschappen van de verschillende orchideeënfamilies. Deze beschrijvingen worden verlicht met tekeningen waarin de bloemvormen van de families goed te onderscheiden zijn. Ook is er een korte determinatiesleutel waarin de planten tot op familie-niveau onderscheiden kunnen worden. Vervolgens worden alle in Duitsland voorkomende orchideeën-

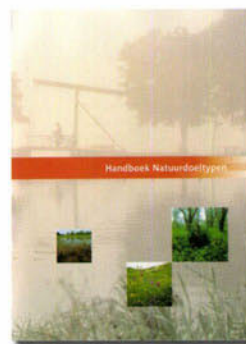
soorten besproken. Deze beschrijvingen worden steeds aangevuld met ten minste één overzichts- en één detailfoto in kleur. Naast een uitgebreide en duidelijke beschrijving, worden ook de verschillende biotopen waarin de soort is aan te treffen, genoemd. Hiernaast worden het verspreidingsgebied, de zeldzaamheid en of de bedreigingen van de soort genoemd. Verspreid over het boek zijn ook beschrijvingen en opnames van enkele kruisingen opgenomen. Dat dit iets is wat de auteur uitermate boeit, komt ook in zijn andere werk naar voren. Kortom, een prachtige veldgids die ik iedereen kan aanraden, mits hij de moeite neemt om de Duitse taal op de koop toe te nemen.

Olaf Op den Kamp

HANDBOEK NATUURDOELTYPEN TWEDE, GEHEEL HERZIENE EDITIE

BAL, D., H.M. BEYE, M. FELLINGER, R. HAVEMAN, A.J.F.M. VAN OPSTAL & F.J. VAN ZADELHOFF, 2001. 832 pagina's. Expertisecentrum LNV, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Wageningen. ISBN 90-75789-09-2. Telefonisch (tel. 0317-474801) of schriftelijk (Postbus 30, 6700 AA Wageningen) te bestellen bij het Expertisecentrum LNV onder vermelding van code 2001/020 en het gewenste aantal exemplaren. De kosten bedragen € 30,00 per exemplaar. Bij toezending wordt een factuur bijgevoegd.

Handboeken leest men niet. Een handboek is bedoeld om gericht zaken op te zoeken op het moment dat men er meer over wil weten. Soms bevat een handboek richtlijnen over hoe te handelen in bepaalde situaties of geeft het inzicht in procedures. Het Handboek Natuurdoeltypen is niet anders. Het is geen lezenswaardig boek, maar een opsomming van alle natuurdoeltypen die in Nederland gerealiseerd kunnen worden. Daarmee wordt al direct aangegeven dat het handboek

enerzijds onvolledig en anderzijds limitatief is. Maar het beleid vraagt om duidelijke doelen en de auteurs geven in de inleiding aan dat bij het streven naar een handzame set het aantal beschreven natuurdoeltypen ten opzichte van

de eerste editie met succes is teruggebracht van 132 naar 92.

In het volgende hoofdstuk leggen de auteurs verantwoording af over de gemaakte keuzes, over de gekozen criteria en de te kiezen beheersstrategieën. Maar ondanks al die pogingen blijft het voor mij als ecooloog een vreemde benadering van de natuur.

In hoofdstuk 3 wordt aangegeven hoe de natuurdoeltypen dienen te worden toegepast. In het kort komt het erop neer dat ze een toetsingskader vormen voor de ontwikkeling van rijks- en provinciaal beleid, en dat ze tevens een doelstelling voor de (natuur)beheerder beogen te zijn. In het op deze manier benaderen van de natuur schuilt het gevaar dat mensen gaan denken dat natuurwaarden maakbaar zijn. De auteurs realiseren zich naar mijn mening te weinig dat de abiotiek vaak dermate ingewikkeld is dat de biotiek daar niet direct van af te lezen is.

Het grootste deel van het boek (hoofdstuk 4) wordt ingenomen door uitputtende beschrijvingen van natuurdoeltypen. Bij ieder natuurdoeltype wordt eerst een beeld geschetst van wat men voor ogen heeft, waarbij ook de aandacht uitgaat naar cultuurhistorische en aardkundige aspecten. Daarna volgt een ecologische beschrijving waarbij op een gestandaardiseerde manier de bijbehorende plantengemeenschap, broedvogelgemeenschap